

ARKADIUSZ TUZIAK

Innowacyjność a rozwój regionu w percepcji rzeszowskich przedstawicieli regionalnego systemu innowacji¹

1. Wstęp

Prekursor teorii innowacji i innowacyjności J. Schumpeter² wskazał pięć przypadków nazwanych innowacjami: (a) wprowadzenie nowego towaru, wcześniej nieznanego konsumentom, lub nowego gatunku znanego towaru; (b) wprowadzenie nowej metody produkcji lub sprzedaży produktu z danej gałęzi przemysłu; (c) otwarcie nowego rynku zbytu, na którym jakaś gałąź przemysłu danego kraju dotychczas nie istniała, przy czym nie ma znaczenia, czy rynek ten wcześniej istniał czy nie; (d) zdobycie nowego źródła surowców lub półfabrykatów niezależnie od tego, czy źródło to już było czy zostało stworzone; (e) przeprowadzenie nowej organizacji jakiegoś przemysłu – złamanie monopolu, lub przeciwnie – jego stworzenie.

Zarówno w teorii, jak i w praktyce działań z zakresu innowacji i innowacyjności liczba wskazanych przez J. Schumpetera przypadków nazwanych innowacjami jest znacznie większa. O różnorodności ujęć innowacji świadczy m.in. rozpatrywanie przestrzennych aspektów jej powstawania i funkcjonowania³, które są charakteryzowane za pomocą różnych pojęć i koncepcji, takich jak: innowacyjne środowisko (*innovative environment*)⁴, klastery (*clu-*

¹ W artykule wykorzystano fragmenty książki: A. Tuziak, *Innowacyjność w endogenicznym rozwoju regionu peryferyjnego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2013.

² J. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960, s. 104.

³ R. Harrison, J. Grant, M. Kelley, *Innovative firm behavior and local milieu: Exploring the intersection of agglomeration, firm effects, industrial organization and technological change*, „Economic Geography” 3(1996), s. 233–258; P. Cooke, D. Schwartz (red.), *Creative Regions. Technology, Culture and Knowledge Entrepreneurship*, Routledge, London 2007.

⁴ Ph. Aydalot, *Ekonomie Regionale et Urbanie*, Economica, Paris 1985.

ster)⁵, innowacyjne otoczenie (*innovative milieux*)⁶, regionalny system innowacji (*regional innovation system*)⁷, uczący się region (*learning region*)⁸. Pojmowanie istoty innowacji najczęściej koncentruje się wokół wyobrażenia zmiany, nowości, reformy, pomysłu czy też idei postrzeganych jako nowe.

Mimo zróżnicowanych interpretacji znaczenia i zakresu pojęcia innowacji występujących w literaturze przedmiotu można wskazać jej wspólne cechy i wyznaczniki: (a) innowacja jest celową i korzystną zmianą w stosunku do stanu obecnego zaproponowaną przez człowieka; (b) zmiana ta musi być praktycznie zastosowana po raz pierwszy w danej społeczności; (c) przedmiotem zmian są: wyroby, procesy, organizacja, metody zarządzania, rynek; (d) w następstwie zmian uzyskuje się określone korzyści techniczne, ekonomiczne, społeczne; (e) innowacje są instrumentem realizacji celów rozwojowych organizacji gospodarczych, regionów, gospodarek; (f) innowacje stają się nośnikiem postępu technicznego, o ile przynoszą korzystne rezultaty ekonomiczne; (g) innowacje wymagają określonego zasobu wiedzy technicznej, rynkowej, zarządczej, ekonomicznej i socjopsychologicznej⁹.

W kulturowym i socjologicznym ujęciu innowacja oznacza pewną ideę, która przez jednostkę lub grupę postrzegana jest jako nowa i jako taka ma wpływ na zachowania ludzkie¹⁰. Przy tym dla ludzkiego zachowania nie jest ważne to, czy dana idea jest obiektywnie nowa (czyli ile czasu upłynęło od jej odkrycia lub pierwszego zastosowania), a raczej to, czy jest ona przez ludzi traktowana jako nowa. Znaczenie takiego zdefiniowania innowacji polega przede wszystkim na tym, że zawiera ono wskazanie, aby pojęcie innowacji, w sensie socjologicznym, odnosić do doświadczenia członków określonej grupy społecznej¹¹. Innowacja jako wartość kulturowa wnosi do

⁵ M.E. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York 1990.

⁶ R. Camagni (red.), *Innovation Networks: Spatial Perspectives*, Belhaven-Pinter, London 1991; R. Camagni, D. Maillat, *Milieux innovateurs. Theorie et politiques*, Economica Anthropos, Paris 2006.

⁷ P. Cooke, *Regional innovation systems: comparative regulation in the New Europe*, „Geoforum” 35(1992), s. 365–382.

⁸ R. Florida, *Toward the learning region*, „Futures” 5(1995), s. 527–536.

⁹ J. Baruk, *Innowacje instrumentem rozwoju przedsiębiorstw, regionów, gospodarki* [w:] J. Kot (red.), *Konkurencyjność i innowacyjność regionów w warunkach globalizacji i metropolizacji przestrzeni*, Akademia Świętokrzyska im. Jana Kochanowskiego, Kielce 2007, s. 378–379.

¹⁰ E.M. Rogers, *Diffusion of Innovations*, The Free Press, New York 1962, s. 13; W. Jacher, *Socjologiczne uwarunkowania wprowadzania innowacji w systemie społecznym przedsiębiorstwa* [w:] W. Jacher (red.), *Analiza struktur i zachowań w przedsiębiorstwie*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1991, s. 36.

¹¹ W. Makarczyk, *Przyswajanie innowacji*, Ossolineum, PAN, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 8.

grupy, organizacji, instytucji jakiś nowy element, którego wcześniej nie było. Rezultatem wprowadzania innowacji są zmiany polegające na zastępowaniu dotychczasowych stanów rzeczy przez inne, w wyniku czego dokonuje się postęp. Zastosowanie innowacji prowadzi do przeobrażeń systemu i istotnej zmiany w sferze społecznej, ekonomicznej, technicznej, organizacyjnej.

2. Innowacyjność jako endogeniczny zasób rozwojowy

Innowacyjność jest obecnie uznawana za zasadniczy warunek rozwoju społeczno-gospodarczego. Na poziomie określonego układu społeczno-terytorialnego, np. miasta, regionu, innowacyjność polega na zdolności całego układu społecznego, gospodarczego, instytucjonalnego do tworzenia, absorpcji i rozprzestrzeniania innowacji¹². Innowacyjność jest cechą zarówno jednostek, jak i całych społeczeństw. W ogólnym sensie oznacza zdolność do tworzenia szeroko rozumianych innowacji. Polega na aktywnym angażowaniu się w procesy innowacyjne oraz podejmowaniu działań w tym kierunku. Innowacyjność warunkowana jest przez posiadane zasoby oraz umiejętności uczestnictwa w procesach tworzenia, wdrażania i przyswajania innowacji.

W literaturze przedmiotu podkreśla się fakt, że rozwój gospodarczy jest w znacznym stopniu uwarunkowany wartościami, wzorami kulturowymi, świadomością społeczną i postawami¹³. Aby utrzymać wysoką dynamikę rozwoju, należy kształtować świadomość innowacyjną jednostek, podnosić poziom ich wiedzy, kwalifikacji, otwartości na zmiany, a także rozwijać sieci powiązań i relacji opartych na zaufaniu i regułach wzajemności jako zasadniczych elementach kapitału społecznego. Socjologowie podkreślają, że w procesach rozwojowych polegających na tworzeniu nowoczesnych i elastycznych form organizacji w każdej sferze życia społecznego zasadniczą

¹² A. Olechnicka, *Innowacyjność polskich regionów. Metody pomiaru, stan i tendencje* [w:] G. Gorzelak, A. Tucholska (red.), *Rozwój – region – przestrzeń*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 53.

¹³ M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, przeł. D. Lachowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002; J. Hryniewicz, *Endo- i egzogenne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2(2000), s. 53–77; J.T. Hryniewicz, *Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004; R. Harrison, S. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie. Jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*, tłum. S. Dymczyk, Zysk i S-ka, Poznań 2003; M.E. Porter, *Postawy, wartości i przekonania a makroekonomia dobrobytu* [w:] R. Harrison, S. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie...*; J. Kochanowicz, M. Marody (red.), *Kultura i gospodarka*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.

rolę odgrywa podatność na zmiany i innowacje, stanowiąca ważny element wzajemnie powiązanego zespołu cech składających się na osobowość nowoczesną i innowacyjną¹⁴.

O szansach rozwojowych obszarów peryferyjnych (miast, regionów) w coraz większym stopniu decydują endogeniczne czynniki społeczno-kulturowe odnoszące się przede wszystkim do jakości kapitału ludzkiego i społecznego oraz do jakości i gęstości sieci współpracy i powiązań pomiędzy podmiotami tworzącymi regionalny system innowacji – przedsiębiorstwami, administracją publiczną, jednostkami naukowymi, instytucjami otoczenia biznesu itd. W tym kontekście ważne jest wspieranie lokalnych i regionalnych liderów biznesu, szczególnie tych, którzy wprowadzają innowacyjne rozwiązania (technologiczne, organizacyjne) w swoich firmach, upowszechniają doświadczenia i dobre praktyki w regionie i wykazują dużą aktywność w nawiązywaniu współpracy z innymi firmami, a także z placówkami badawczo-rozwojowymi oraz instytucjami infrastruktury rynku.

W rozwoju regionów peryferyjnych (do których zalicza się Podkarpackie) przez podnoszenie poziomu ich konkurencyjności i innowacyjności duże znaczenie ma kapitał społeczny. Stanowi on zasób społeczno-kulturowy umożliwiający tworzenie sieci kooperujących przedsiębiorstw i instytucji regionalnych. Uruchomienie zasobów kapitału społecznego wydatnie przyspiesza rozwój regionalny¹⁵. Regiony peryferyjne, zapóźnione rozwojowo z reguły cechuje niedobór kapitału społecznego, brak w nich także tradycji współpracy, a przede wszystkim zaufania między przedsiębiorcami. Zaufanie jako istotny element kapitału społecznego sprzyja współpracy, obywatelskiemu zaangażowaniu na rzecz dobra publicznego, tworzeniu gęstej sieci stowarzyszeń i instytucji regionalnych, a w rezultacie umożliwia wzrost gospodarczy¹⁶. W regionach peryferyjnych problemem może być nie tylko niedostatek kapitału społecznego, wyrażający się słabością współpracy między różnymi podmiotami i niewielką liczbą sieciowych powiązań regionalnych. Utrudnieniem i barierą rozwoju może być również jakość

¹⁴ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002, s. 39–54; P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 85–86.

¹⁵ R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, przeł. J. Szacki, Wydawnictwo Znak, Fundacja im. S. Batorego, Kraków – Warszawa 1995; F. Fukuyama, *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, tłum. A. i L. Śliwa, PWN, Warszawa – Wrocław 1997; M. Woolcock, *Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework*, „Theory and Society” 1(1998), s. 151–208.

¹⁶ R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu...*, s. 258–276.

kapitału społecznego, a szczególnie jego nieefektywność w generowaniu innowacyjnych zmian w gospodarce¹⁷. Ze względu na duże znaczenie kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego znaczącą rolę w jego budowaniu i wzmacnianiu powinny odgrywać władze samorządowe. Sprawdzonego sposobem działania w tym zakresie jest realizacja programów i przedsięwzięć wymagających współdziałania różnych podmiotów regionalnych. Sieciowe współdziałanie realizuje się zarówno na płaszczyźnie formalnej – między różnymi instytucjami, jak i na płaszczyźnie nieformalnej – między poszczególnymi osobami. W innowacyjnym rozwoju ważną rolę odgrywają oba rodzaje współpracy. Władze publiczne powinny zatem odpowiednio wspierać nie tylko tworzenie instytucjonalnych i formalnych procedur kształtowania sieci współdziałania społecznego, ale również działania osób i podmiotów mających istotny wpływ na tempo i kierunek rozwoju regionalnego.

Dzięki innowacyjności możliwy jest dynamiczny rozwój oraz budowanie mocnej pozycji konkurencyjnej miast i regionów¹⁸. Innowacyjność najlepiej realizuje się w ramach regionalnych sieci innowacyjnych. O zasadności tworzenia tego typu sieci, aktywizujących endogeniczne zasoby rozwojowe, decyduje kilka czynników¹⁹. Po pierwsze, ważna jest interakcja – w interakcyjnym modelu procesu innowacyjnego zarówno biznes, jak i nauka mogą wywierać na ten proces dwukierunkowy wpływ: „pchanie” (*push*) oraz „ssanie” (*pull*). Istotnym elementem interakcji mogą być małe regionalne firmy, a także w coraz większym stopniu użytkownicy produktów, procesów i usług. Drugi czynnik to grupowanie – doświadczenia wskazują, że obszary największego wzrostu gospodarczego mają postać zwartych sieci firm ściśle współpracujących ze sobą oraz z państwowymi agencjami wspierania biznesu. Trzecim ważnym elementem regionalnej innowacyjności jest tworzenie sieci, w ramach których dokonuje się koordynacja gospodarcza. Ich formy nie są ani wyraźnie hierarchiczne, ani też oparte wyłącznie na rynku – pobudzają raczej do wzajemności, wymiany i zaufania, są często wykorzysty-

¹⁷ T.G. Grosse, *Innowacyjna gospodarka na peryferiach?*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 120.

¹⁸ G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Konkurencyjność regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne” 1(2000), s. 7–24; B. Jałowiecki, *Globalny świat metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007; A. Nowakowska, *Regionalny kontekst procesów innowacji* [w:] taż (red.), *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009; A. Olechnicka, A. Płoszaj, M. Smętowski, K. Wojnar, *Warszawa innowacyjna – diagnoza potencjału*, EUROREG, Warszawa 2010.

¹⁹ P. Cooke, *Social capital, embeddedness, and regional innovation* [w:] M. Landabaso, A. Kukliński, C. Roman (red.), *Europe – Reflections on Social Capital, Innovation and Regional Development: The Ostuni Consensus*, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University, Nowy Sącz 2007, s. 12–13.

wane przez firmy w środowiskach innowacyjnych. Po czwarte, w wymiarze regionalnym ważne są wszystkie elementy innowacyjnej gospodarki – od badania podstawowego do informacji o rynku. Podniesienie poziomu innowacyjności dzięki tworzeniu systemów innowacyjnych pozwala na uzyskanie przewagi w międzyregionalnej rywalizacji i stwarza szansę na trwałą i dynamiczny rozwój.

3. Środowisko innowacyjne

Innowacja jest związana z lokalnym środowiskiem przedsiębiorczości, jest rezultatem (wytworem) innowacyjności tego środowiska i odpowiada potrzebom rozwoju lokalnego. Proces tworzenia innowacji ma charakter ciągły i interaktywny, a aplikowanie innowacji odbywa się w sposób uwzględniający lokalne uwarunkowania²⁰. Jest to zatem proces „uterytorialniony”, co oznacza, że warunkiem sukcesu i uzyskania przewagi konkurencyjnej staje się ciągłość i kumulatywność doświadczenia nabytego w środowisku lokalnym. Innowacja jest kreowana w środowisku lokalnym w ramach sieci innowacyjnych, jest zatem procesem złożonym, wymagającym współpracy i powiązania między funkcjami komplementarnymi w sferach: badań podstawowych, stosowanych, działalności rozwojowej, przygotowania prototypów, inwestycji przemysłowych, produkcji, komercjalizacji i adaptacji produktu do wymogów rynku²¹.

Wskazuje się na trzy podstawowe cechy typowe dla środowiska innowacyjnego (*milieu innovateur*). Należą do nich: ramy terytorialne środowiska, charakterystyczna dla niego logika organizacyjna oraz dynamika uczenia się²². W koncepcji środowiska innowacyjnego odchodzi się od analizy opartej na teorii czynników lokalizacji i nie traktuje się samego środowiska jako danego *apriori*, lecz jako terytorium stworzone w wyniku działań podmiotów i zbiorowego uczenia się we wszystkich jego formach (*learning by doing, learning by using, learning by interaction*). Terytorium jest zatem pewną specyficzną całością, „zbiorowym wytworem społeczno-ekonomicznym”²³. Skupia ono w sposób spójny system produkcji, kulturę techniczną i jednostki ekonomiczne. Spójność jest efektem wyraźnego zdefinio-

²⁰ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 48.

²¹ C. Courlet, B. Pecqueur, B. Soulage, *Industrie et dynamiques de territoires*, „Revue d'Economie Industrielle” 64(1993), s. 13.

²² I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej...*, s. 49.

²³ Tamże.

wania specyficznych dla tego zbioru zachowań. Terytorium cechuje się kulturą techniczną, wiedzą, określonymi normami i wartościami związanymi z działalnością ekonomiczną²⁴. Umożliwia ono również wymianę i rozprzestrzenianie się wiedzy milczącej (ukrytej) poprzez sieci społeczne, instytucjonalne oraz różne formy ruchliwości społecznej lub zawodowej. Środowisko innowacyjne traktowane jest jako pewna terytorialna całość, w której podstawą interakcji między podmiotami gospodarczymi jest uczenie się w toku wielostronnych transakcji, generujących efekty zewnętrzne, specyficzne dla innowacji. Przy tym proces uczenia się zorientowany jest na kształtowanie coraz efektywniejszych form zbiorowego zarządzania zasobami²⁵.

Środowisko, w którym współpraca i rozwinięte sieci relacji są generatorem innowacji, określane jest mianem innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości. Środowisko samo z siebie nie ma zdeteterminowanego, z góry określonego, charakteru – innowacyjnego, konserwatywnego czy hamującego. Jest ono innowacyjne tylko wtedy, gdy potrafi „wyłapywać”, przyswajać i wykorzystywać informacje w celu wytwarzania nowych produktów lub zmodyfikowania (ulepszania) procesu produkcyjnego pod względem organizacyjnym²⁶. Aby to osiągnąć, środowisko musi wykorzystywać swoje relacje z otoczeniem i wchodzić w interakcje ze światem zewnętrznym. Optymalne i twórcze połączenie „wyłapanych” informacji z lokalnymi umiejętnościami i kompetencjami prowadzi do powstania umiejętności specyficznych dla danego środowiska, które budują jego przewagę konkurencyjną. W analizie środowiska innowacyjnego zwraca się uwagę przede wszystkim na jego organizację i różnorodne więzi (sieci) współpracy między przedsiębiorstwami, klientami, dostawcami, ośrodkami badawczymi, instytucjami administracji publicznej, otoczenia biznesu itd. oraz na zachodzące między nimi interakcje, poprzez które rozwijane są specyficzne kompetencje, wiedza, normy zachowania itp.²⁷ *Milieu* to określona całość posiadająca wymiar terytorialny, odpowiadająca pewnej przestrzeni geograficznej, niemającej jednak z góry wyznaczonych granic i niepokrywającej się z regionem w ogólnie przyjętym rozumieniu tego terminu. Tę terytorialną całość cechuje okre-

²⁴ A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 149.

²⁵ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej...*, s. 50.

²⁶ A. Jewtuchowicz, I. Pietrzyk, *Rozwój terytorialny. Teoria a polska rzeczywistość (przykład regionu łódzkiego)* [w:] A. Klasik (red.), *Zarządzanie rozwojem terytorialnym w kontekście integracji europejskiej*, KPZK PAN, Komisja Studiów nad Przyszłością Górnego Śląska PAN, O/Katowice, Akademia Ekonomiczna im. K. Adamieckiego w Katowicach, Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. K. Godenki, Katowice – Chorzów 2003, s. 14.

²⁷ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej...*, s. 49.

ślona jedność i spójność wyrażająca się w wyrażnie rozpoznawalnych i specyficznych postawach oraz kulturze technicznej, rozumianej jako opracowywanie, przekazywanie i akumulowanie praktyk, wiedzy i umiejętności, norm oraz wartości związanych z działalnością gospodarczą²⁸. W środowisku innowacyjnym wykształca się terytorialna konwencja, przybierająca postać niepisanej umowy, która jest respektowana przez lokalnych aktorów, umożliwiając tym samym integrację i sprzyjając rozwojowi elastycznych form współpracy niezbędnych w procesie kreowania i wdrażania innowacji.

W środowisku innowacyjnym proces innowacji przybiera, w wymiarze organizacyjnym, formę sieci innowacyjnych, które oznaczają istnienie intencjonalnych relacji współpracy między wieloma partnerami, opartych na wzajemnym zaufaniu i zorientowanych na innowacje. W ramach sieci przebiega proces indywidualnego i zbiorowego uczenia się, który wpływa na kreatywność całego interaktywnego układu podmiotów tworzących sieć. Procesy innowacyjne mają złożony, dynamiczny charakter, na stałe wkomponowane są w nie elementy ryzyka i niepewności. Wymagają wysokich kompetencji i zróżnicowanej, specjalistycznej wiedzy, a także klimatu współpracy i zaufania. Z tych powodów sieci innowacyjne są optymalną formą organizacyjną umożliwiającą powiązanie działań wielu podmiotów, wymianę wiedzy, doświadczeń i pomysłów, a tym samym uzyskanie zbiorowej umiejętności wyższej od sumy umiejętności indywidualnych²⁹.

4. Innowacyjność a rozwój regionu w opiniach aktorów regionalnych

Mianem aktorów regionalnych określa się jednostki, grupy oraz instytucje, których szeroko rozumiana aktywność i działania sprawcze mieszczą się w granicach danej społeczności regionalnej i przyczyniają się do jej rozwoju. Wyróżnia się trzy kategorie aktorów regionalnych: (1) związanych z podejmowaniem decyzji, (2) związanych ze szczególnymi technikami i dysponujących wiedzą (eksperci, profesjonaliści), (3) mieszkańców podejmujących aktywność na rzecz rozwoju danej społeczności³⁰.

W tej części artykułu zostaną scharakteryzowane świadomościowe czynniki wpływające na zakres i dynamikę aktywności innowacyjnej regionalnych elit skupionych głównie w stolicy województwa podkarpackiego – Rzeszowie. Ukazane zostanie zagadnienie regionalnej innowacyjności ujętej

²⁸ Tamże, s. 50.

²⁹ Tamże, s. 51.

³⁰ A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju...*, s. 59.

w kontekście postaw i treści świadomości przedstawicieli instytucji i organizacji zaliczanych do regionalnego systemu innowacji. Analizy oparto na materiale empirycznym uzyskanym dzięki wywiadow pogłębionym z przedsiębiorcami, przedstawicielami władz publicznych, uczelni wyższych, placówek badawczo-rozwojowych, instytucji otoczenia biznesu, w tym agencji rozwoju regionalnego, parków naukowo-technologicznych, centrów transferu technologii, instytucji finansowych, a także z przedstawicielami środowisk eksperckich i opiniotwórczych reprezentujących instytucje konsultingowe i doradcze oraz stowarzyszenia biznesu³¹. Badanych potraktowano jako przedstawicieli elity uznanej za podstawę tworzącej się regionalnej klasy kreatywnej. Respondenci reprezentowali dziedziny i branże wymagające wysokich kwalifikacji, wiedzy i wykształcenia, a ich działalność i aktywność zawodowa w dużym stopniu wiązała się z poszukiwaniem nowych rozwiązań i kreacją nowych wartości.

Innowacyjność to zjawisko, które może być zaliczone do sfery osobliwości społecznych, stanowi bowiem przejaw nowości, inności i wyjątkowości i prowadzi często do przekraczania utrwalonych schematów myślenia oraz działania. W analizie innowacyjności postaw i świadomości regionalnych aktorów można zatem zastosować model poznawczy nawiązujący do teorii osobliwości społecznych³². Model ten obejmuje kilka poziomów. Pierwszy to poziom zasobów mentalnych, czyli sfery świadomości i postaw innowacyjnych. Drugi poziom – zasobów normatywnych – to stosunek do nowości i zmian innowacyjnych oraz zdolność i potrzeba ujmowania ich jako wartości, to także sfera zasad i reguł sprzyjających innowacyjności i przedsiębiorczości. Trzeci poziom dotyczy interakcji w ramach sieci relacji i powiązań między podmiotami tworzącymi regionalny system innowacji. Poziom czwarty odnosi się do interesu społecznego, który w przypadku Podkarpacia można sprowadzić do konieczności przyspieszenia procesu wychodzenia regionu ze stanu peryferyjności i marginalizacji.

Ze względu na ograniczone ramy artykułu scharakteryzowane zostaną jedynie wybrane elementy zasobów mentalnych, tj. zawarte w sferze świadomości i postaw innowacyjnych. Uwagę skupiono zatem na identyfikacji cech osobowości nowoczesnej i innowacyjnej badanych oraz na ocenie endogenicznego potencjału rozwojowego regionu.

³¹ Badanie innowacyjności w kontekście rozwoju Podkarpacia zostało przeprowadzone w ramach grantu badawczego MNiSW NN 116 367673 pt. „Innowacyjność w procesie endogenicznego rozwoju regionu peryferyjnego. Studium socjologiczne”. Zrealizowano ogółem 174 wywiady pogłębione, w tym 99 w Rzeszowie oraz po 25 w Krośnie, Przemyśle i Tarnobrzegu.

³² W. Gumuła, *Teoria osobliwości społecznych. Zaskakująca transformacja w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

5. Osobowość nowoczesna i innowacyjna

Jednostki o osobowości nowoczesnej cechują się otwartością zarówno na zmiany w otoczeniu zewnętrznym, jak i na kontakty z innymi ludźmi oraz gotowością na nowe doświadczenia i innowacje w różnych dziedzinach życia. Mają własne opinie na wiele kwestii społecznych, przy czym uznają prawo innych do głoszenia odmiennych poglądów, akceptując i ceniąc ich różnorodność. Osobowość innowacyjna sprzyja orientacji bardziej na teraźniejszość i przyszłość niż na przeszłość. Dominują w niej elementy optymistyczne znajdujące wyraz, między innymi, w przekonaniu o skuteczności ludzkich wysiłków, o regularności i przewidywalności życia społecznego pozwalającej planować, przewidywać i formułować cele możliwe do osiągnięcia w przyszłości. W hierarchii wartości jednostek o osobowości nowoczesnej wysoką pozycję zajmują wykształcenie i szeroko rozumiana edukacja, a także sprawiedliwość i szacunek dla godności drugiej osoby³³.

Społeczeństwo innowacyjne tworzą jednostki twórcze, aktywne, zorientowane na osiągnięcia, charakteryzujące się wiedzą, wyobraźnią i realizmem, mające poczucie autonomii, niezależności i integralności. Próbując ustalić, na ile tak określony „czynniki ludzki” wyznacza dynamikę twórczych przekształceń społeczności regionalnej, poproszono respondentów o dokonanie charakterystyki mentalnej mieszkańców Podkarpacia. Oceny i opinie respondentów można ująć w schemat, którego osią opisu „mentalnego profilu” mieszkańców Podkarpacia jest natężenie cech na kontinuum: innowacyjność – zachowawczość. Większość respondentów podkreślała, że mieszkańców Podkarpacia cechuje otwartość na zmiany i nowości, przedsiębiorczość, elastyczność w myśleniu i działaniu. Takie postrzeganie dominujących cech mieszkańców Podkarpacia znalazło wyraz w jednoznacznych sformułowaniach i zwięzłych charakterystykach respondentów:

Mogę stwierdzić, że jesteśmy tu na Podkarpaciu bardzo takim społeczeństwem odważnym, otwartym jednak na nowości i na zmiany, elastycznym (...). Ja nie spotkałem się z problemem typu, że jakiś pomysł innowacyjny trudno przyjmuje się. Nawet na bazie różnych spotkań z ludźmi nie widać tego problemu. Jeśli chodzi o przedsiębiorczość, to w naszym województwie jest 145 tys. podmiotów gospodarczych. To jest ogromna ilość. Z tego, co pamiętam 97% tych przedsiębiorstw to są mikro i małe (...), to powoduje, że można wywieść taki wniosek, że jesteśmy społeczeństwem elastycznym. Ja nie zauważyłem takiego regionu, żeby ta przedsiębiorczość była w taki sposób uwidoczniiona. Myślę, że na tej podstawie można stwierdzić, że jesteśmy bardzo elastycznym województwem. Wcale nie jesteśmy jakimś zaściankiem i ciemnogrodem, ja wkurzam się na takie nazywanie nas jako społeczeństwa i jako regionu (RIOB10).

³³ P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 85–86.

Ludzie tutaj są przedsiębiorczy. Tak jak w każdym społeczeństwie (...) jest dużo osób, które mają pomysły i te pomysły realizują i jest część osób, które korzystają z tych pomysłów, które gdzieś tam funkcjonowały i chwala im za to, że umieją korzystać z czegoś co już funkcjonuje i potrafią to tutaj na naszym terenie zastosować (...). Jesteśmy społeczeństwem jako Podkarpacie pracowitym. Udowodniło to dużo osób wyjeżdżających stąd za wielką wodę (...) dużo osób wyjechało na Zachód i umieli tam pracować. Znaczący, że jesteśmy pracowici, jesteśmy przedsiębiorczy, umiemy sobie radzić z trudnościami takimi żywotowymi, z trudnościami w pracy (TAP24).

Wśród respondentów uwidoczniła się pewna ambiwalencja w postrzeganiu cech mieszkańców Podkarpacia, czego wyrazem było łączenie w charakterystykach elementów tradycjonalizmu i konserwatyzmu z akcentowaniem cech przedsiębiorczości i otwartości na zmiany. Wydaje się, że taka perspektywa wychodzi poza schematyczne myślenie w kategoriach opozycji: zachowawczość – innowacyjność i ukazuje tę ostatnią w nieco innym świetle. W świadomości części badanych te (pozornie) sprzeczne nastawienia łączyły się w harmonijną całość:

No tutaj, jeśli chodzi o to czy mieszkańcy Podkarpacia są przedsiębiorczy i otwarci czy też nie to jest to bardzo zróżnicowane. Trzeba by podzielić te osoby zarówno terytorialnie jak i wiekowo. Generalnie (...) mieszkańcy województwa podkarpackiego są jednymi z najbardziej konserwatywnych. Mają najbardziej konserwatywne poglądy (...). Oczywiście tutaj najbardziej mieszkańcy małych miejscowości [są konserwatywni], dla nich ważne są rzeczy, które były wcześniej: religia, tożsamość terytorialna. Jesteśmy bardzo konserwatywnym województwem, natomiast to wbrew pozorom nie przeszkadza im [mieszkańcom] być otwartym na nowe rzeczy. Przykładem mogą być południowe Niemcy, Bawaria, tereny o niebo bardziej rozwinięte, ale konserwatywny naród, społeczność, mimo to bardzo ekonomicznie rozwinięte (...), wydaje mi się, że jesteśmy mimo wszystko otwartym i tolerancyjnym społeczeństwem mimo tego konserwatyzmu (PAP21).

Myślę, że mieszkańcy Podkarpacia są to osoby przedsiębiorcze, przy czym jeśli chodzi o poglądy polityczne czy postawy społeczne, można powiedzieć, że jest to społeczeństwo bardziej tradycyjne, bardziej konserwatywne (...). Mieszkańcy są jednocześnie przedsiębiorczy (...) np. w zakresie gospodarki, w zakresie prowadzenia biznesu, a zarazem zachowują tradycyjne poglądy i postawy np. w rodzinie (RN69).

Część respondentów wyrażała opinie umiarkowanie negatywne na temat cech i postaw mieszkańców regionu wyznaczających ich stosunek do przedsiębiorczości, innowacyjnych zmian i nowości. Podkreślano, że konserwatyzm i zachowawczość są często powiązane z niskim poziomem wykształcenia, wyrażając zarazem przekonanie, że:

stały, systematyczny wzrost odsetka osób legitymujących się wykształceniem wyższym pozwala mieć nadzieję na stopniową zmianę tego stanu rzeczy (RAP37).

Jeden z respondentów w następujący sposób scharakteryzował mieszkańców Podkarpacia:

Jest to społeczeństwo mniej wykształcone i poprzez to ma pewnie mniej możliwości na taki rozwój inny niż rolnictwo i praca w jakichś fabrykach. Ja uważam, że jest to społeczeństwo, które poprzez niski stopień wykształcenia, konserwatyzm, poprzez to, że są też silne więzi rodzinne ma ograniczone zdolności rozwoju, ale z drugiej strony jest to też potencjał, który można wykorzystać do rozwoju tego społeczeństwa, to znaczy budowania społeczeństwa bardziej nowoczesnego. Ludzie jak mają silne więzi rodzinne to nie pozwala to im emigrować na stałe do innych regionów (...), mieszkańcy czasami emigrują, ale jest to emigracja czasowa, zarobkowa (KIOB 18).

Analiza reprezentowanych przez badanych postaw, wartości i przekonań dowodzi rozwinięcia u nich cech osobowości nowoczesnej. Niemal wszyscy wykazali gotowość na nowe doświadczenia, otwartość na innowacje i zmiany. Wyrażali przekonanie, że w życiu ważna jest kreatywność, docenianie i akceptowanie oryginalności i nowości. Zdaniem większości badanych nastawienie człowieka do świata powinno być aktywne i pełne ciekawości. Człowiek powinien poznawać prawidłowości rządzące światem, tak aby w ramach istniejących możliwości móc wpływać na zjawiska społeczne i je kontrolować. Otwartości badanych na zmiany towarzyszyła wiara w samostanowienie jednostek i przykładanie dużej wagi do przyszłości.

6. Wewnętrzny potencjał rozwojowy regionu

Dla rozwijania regionalnej innowacyjności duże znaczenie ma zdolność identyfikacji, a następnie wykorzystania endogenicznych zasobów i możliwości rozwojowych. Stanowi to podstawę kreowania wizji przyszłości. Przekonanie, że przez ludzkie działania i twórczą aktywność można strategicznie planować i kształtować przyszłość, jest charakterystyczne dla społeczeństwa aktywnego i innowacyjnego. Optymizm i nadzieja wynikające, między innymi, z pozytywnej oceny wewnątrzregionalnych zasobów rozwojowych były charakterystyczne dla opinii i ocen formułowanych przez badanych aktorów regionalnych. Za jeden z najważniejszych wewnętrznych czynników rozwojowych uznano regionalne **zasoby kapitału ludzkiego**. Dobitnie wyraził to jeden z respondentów, stwierdzając:

Przed wszystkim ludzie, moim zdaniem, są tutaj zasobem numer jeden (...), do niedawna to było tak, że mieliśmy w rzeszowskim WSK ludzi, którzy potrafili budować samoloty, budować silniki lotnicze wysokiej klasy. Dzisiaj troszkę to się zmienia, bo są podzespoły do silnika F16 ale przede wszystkim mamy ten potencjał kadrowy, fachowców wysokiej klasy, którzy potrafią zrobić dosłownie wszystko. Podkarpacie od wieków w zasadzie jest

zagłębiem kadrowym. (...) Pokazuje to sukces edukacyjny, jaki na Podkarpaciu odnieśliśmy. Dlatego, że kwestie wykształcenia, pewnego poziomu kwalifikacji zawodowych są bardzo dobre. W konsekwencji myślę, że to jest ta główna nasza silna strona. Ludzie i jeszcze raz ludzie (RIOB 16).

Na duży **potencjał demograficzny** w postaci młodego i dobrze wykształconego społeczeństwa zwracał uwagę inny respondent:

Bardzo młode społeczeństwo to jest ogromny atut. Z tego co pamiętam to 50% populacji młodzieży z regionu już dzisiaj studiuje. Jeszcze w czasach służnie minionych to był wskaźnik zaledwie ośmioprocentowy. (...) Dobrze wykształcona kadra na podkarpackich uczelniach to także atut. (...) Młode społeczeństwo, dobrze wykształcona kadra to atuty i szanse rozwojowe regionu (RAP20).

Uznając zasoby ludzkie za istotny atut rozwojowy regionu, respondenci podkreślali zarazem niekorzystną tendencję emigracyjnego odpływu zdolnych, wykształconych ludzi. Świadomość, że zasoby ludzkie są cennym a zarazem „topniejącym” kapitałem regionu, znalazła wyraz w formułowanych przez respondentów ocenach i opiniach:

Patrząc na młodzież to niestety dalej wydaje mi się, że mamy za mało miejsc pracy dla młodych ludzi i mimo wszystko oni starają się uciekać z Podkarpacia (RBR8).

Widać, że ludzie młodzi, to chyba w większości wyjechali, czy do Anglii, czy do Irlandii, czy nawet do Stanów. Inni, wiadomo, uczą się, są uczelnie, na nawet niezłym poziomie, sam mam czasem kontakt z Politechniką, to wiem, że poziom jest naprawdę dobry. Ale nawet jak już się nauczają, dostaną ten dyplom, to muszą szukać roboty w Krakowie, Warszawie itd. (RP15).

W analizach i ekspertyzach dotyczących problemów demograficznych zarówno województwa podkarpackiego, jak i całego obszaru Polski wschodniej emigrację wykształconych kadr uznano za jedno z najbardziej niekorzystnych zjawisk wpływających na rozwój regionalny³⁴. Z badań nt. „Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego”³⁵ wynika, że Podkarpaciu grozi odpływ cennego kapitału ludzkiego i intelektualnego, o ile nie zostaną podjęte przez samorządy skuteczne działania zapobiegające temu zjawisku. Większość uczniów z podkarpackich szkół objętych badaniem deklarowała, że po zakończeniu edukacji wyjedzie poza województwo. Spośród osób, które już wyjechały i studiują w innych ośrodkach, zaledwie 1/6 zamierza w przyszłości powrócić do regionu.

³⁴ D. Celińska-Janowicz, A. Miszczuk, A. Płoszaj, M. Smętkowski, *Aktualne problemy demograficzne regionu Polski wschodniej*, Raporty i analizy EUROREG nr 5, EUROREG, Warszawa 2010.

³⁵ D. Bieńkowska, C. Ulański, J. Szymańska, *Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego*, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2010.

Zdaniem respondentów sferami, w których zlokalizowane są znaczne, a ciągle nie w pełni wykorzystane wewnętrzne czynniki rozwojowe, są **przemysł i regionalne zasoby surowcowe**:

Do silnie rozwiniętych gałęzi gospodarki należy przemysł farmaceutyczny, informatyczny i spożywczy. Pomimo pewnego regresu w ostatnich latach nadal charakterystycznym dla regionu pozostaje przemysł lotniczy. W południowej, bardziej górzystej części wydobywanych jest wiele surowców mineralnych, w tym: piaskowce, wapień, gipsy, glinki ceramiczne, piaski, w tym piaski szklarskie i żwiry. Również na południu funkcjonuje wiele ujęć wody mineralnej, dystrybuowanej na terenie całego kraju. (...) Najważniejszymi surowcami kopalnymi są siarka, ropa naftowa i gaz ziemny. Dużą szansą są odnawialne źródła energii, w szczególności źródła termalne. (...) Już samo istnienie inwestycji związane z wydobywaniem i przetwarzaniem surowców, między innymi, poprzez stworzenie nowych miejsc pracy przyczyni się do ogólnego rozwoju regionu (TAP12).

Lepsze wykorzystanie potencjału gospodarczego regionu respondenci uznali za jego główną szansę rozwojową. Uwidoczniała się przy tym świadomość zagrożeń związanych z oparciem gospodarki regionalnej na jednym dominującym sektorze:

Potencjał gospodarczy województwa jest znaczny, czyli funkcjonujący bardzo dobrze klaster Dolina Lotnicza. W regionie zlokalizowane jest blisko 90% przemysłu lotniczego, uwzględniając całą produkcję ogólnopolską (...) to też jest ogromny atut. Ale musimy pamiętać o dywersyfikacji tego. Nie możemy postawić tylko i wyłącznie na przemyśle lotniczym, bo gdyby nastąpiło zawirowanie, z którym mieliśmy przez ostatnie dwa lata do czynienia, to odbija się to bardzo niekorzystnie właśnie na sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego. Musimy pozyskiwać inwestorów w zakresie różnych branż: motoryzacyjnej, informatycznej, chemicznej. Ja myślę, że jest wiele branż, w których są szanse rozwojowe z racji tego że jesteśmy województwem bardzo [ekologicznie] czystym. Powinniśmy w odnawialne źródła energii inwestować, to też jest duży potencjał. Mamy także wiele możliwości w zakresie wykorzystania wód geotermalnych (...) ale nie wiem dlaczego ten sektor nie rozwija się (RIOB72).

Respondenci zwracali uwagę na duże możliwości rozwojowe tkwiące w walorach środowiskowych regionu. W niektórych wypowiedziach pojawił się wątek niewykorzystania złóż wód geotermalnych:

Nie mówi się o tym głośno, ale mamy dość ciekawe zasoby wód termalnych, które nie są zupełnie eksploatowane, bo nie ma na to pieniędzy. Natomiast pamiętam taką ekspertyzę sprzed lat (...). Wynika z niej, że jakość [wód] w sensie leczniczym, terapeutycznym, biologicznym, fizycznym, chemicznym (...) daleko wyprzedza jakość tych wód termalnych na Węgrzech. A wszyscy zachwycamy się, jak pięknie pojechać na wody lecznicze na Węgry. Tymczasem mamy to na Podkarpaciu. Niestety gdzieś głęboko pod ziemią, brakuje pieniędzy, żeby to uruchomić i zbudować infrastrukturę po to, żeby to działało. Potrzebny jest inwestor, który wyłoży na to pieniądze bo państwo na to nie

stać, samorządu nie stać (...). Potrzebny jest tutaj kapitał prywatny, tylko że przedsiębiorców, których na to stać na palcach ręki można policzyć (RP43).

Respondenci często podkreślali, że szansą rozwojową Podkarpacia jest **turystyka** i rozwijanie pokrewnych branż wykorzystujących walory naturalnego, ekologicznie czystego środowiska:

Są atuty w postaci przyrody, w postaci Bieszczadów i innych rejonów (...) które w przyszłości są tym spodziewanym motorem rozwoju (...), gdyby zbudować solidną infrastrukturę [turystyczną], to być może Europa ciągnęłaby do Polski, ale na to potrzeba jeszcze czasu i pieniędzy. Atut to położenie naturalne, (...) ekologia, dlatego, że możemy tutaj cieszyć się relatywnie czystym powietrzem, czystą wodą, nieskażoną glebą i to jest coś, co można w przyszłości wykorzystać (...). Nie bierzmy przykładu z takich krajów jak Niemcy czy Francja, nie mają własnych lasów bo je wycięli dawno temu. My mamy, trzymajmy to, chrońmy to (...) dzisiaj w sensie komunikacyjnym jesteśmy daleko od Europy, ale może to się rzeczywiście zmienić i za jakiś czas powiemy odwiedzajcie Bieszczady, bo tu jest naturalny las świerkowy, bukowy, inni już tego nie mają. Jest to jakaś szansa. Co do atutu środowiskowego, myślę, że nie do przecenienia to jest sprawa (...). W Unii Europejskiej (...) brakuje tego rodzaju perełek. My mamy atut, który możemy wykorzystać (KAP18).

Inwestowanie w sferę szeroko rozumianych usług turystycznych, infrastruktury turystycznej, a także produkcji ekologicznej żywności byłoby, zdaniem respondentów, bardzo korzystne i pożądane z punktu widzenia rozwoju regionu.

Plusem jest to, że jeszcze mamy w dużej mierze niezmienioną przyrodę i zachowaną w naturalnym kształcie więc mogła to być turystyka, szczególnie Bieszczady. (...) Turystyka i ten przemysł, który w chwili obecnej jest z nią związany, należy więc tworzyć przedsiębiorstwa, firmy, rozwijać usługi turystyczne itd. (RAP55).

Inwestycje w turystykę, w rozwijanie i modernizowanie bazy noclegowej i gastronomicznej, w poszerzanie zakresu i jakości oferty turystycznej to strategia rozwojowa polegająca na unowocześnianiu istniejących endogenicznych zasobów regionalnych. Część respondentów preferowała taką trajektorię rozwojową, wielu jednak zdawało sobie sprawę, że należy budować nowy zasób endogeniczny regionu przez dywersyfikację dotychczasowych działań. Ilustruje to następująca wypowiedź:

Podkarpacie, moim zdaniem, jeżeli chodzi o zasoby i szanse rozwojowe, w głównej mierze może wygenerować wartość dodaną w postaci produktów turystycznych, ponieważ posiada bardzo duże walory turystyczne. Natomiast myślę, że to nie wystarczy. Nie może to być jedyna rzecz, którą Podkarpacie może się pochwalić. Podkarpacie stawia na innowacyjność, przynajmniej Rzeszów, stolica Podkarpacia, miasto innowacji. Tutaj też jest pewna szansa. Inwestycje, które strefy ekonomiczne miasta i regionu ściągają mogą być tym motorem rozwoju (RN38).

Część respondentów szans rozwojowych Podkarpacia upatrywała w jego **przygranicznym położeniu**.

Szansą Podkarpacia jest to, że rzeczywiście jest wschodnią granicą Unii. Jednocześnie to spory problem, bo inwestorzy zachodni nie będą chcieli się tu pojawić, ale być może kiedyś, kiedy Ukraina będzie aspirować do Wspólnoty Europejskiej w bardziej ewidentny sposób, być może ten region stanie się kanałem, dzięki któremu wymiana handlowa będzie się odbywać z korzyścią dla regionu (PN10).

Badani wiązali potencjał wewnętrzny Podkarpacia zarówno z zasobami kapitału ludzkiego, jak i z rozwojem niektórych dziedzin przemysłu, przede wszystkim z przemysłem lotniczym, informatycznym, chemicznym oraz spożywczym (nastawionym na produkcję ekologicznej żywności). Szans rozwojowych upatrywali również w branży turystycznej, współpracy transgranicznej i w lepszym wykorzystaniu zasobów surowcowych. W opiniach respondentów potencjał rozwojowy w największym stopniu wykorzystywany jest w branżach opartych na wysokich technologiach, czyli w przemyśle lotniczym, informatycznym i chemicznym.

7. Wnioski

Analiza postaw i opinii regionalnych aktorów (przedsiębiorców, przedstawicieli nauki, administracji publicznej oraz instytucji otoczenia biznesu) tworzących załążek klasy kreatywnej, skupionej głównie w Rzeszowie, wykazuje, że Podkarpacie dysponuje znaczącymi zasobami endogenicznymi, których sukcesywne aktywizowanie wpływa na podnoszenie poziomu regionalnej innowacyjności i konkurencyjności. Są one umiejscowione przede wszystkim w warstwie społecznej – w sferze wartości, postaw, zaufania i sieci relacji oraz świadomości sprzyjającej przedsiębiorczości i otwartości na zmiany i nowości. Wykorzystanie zasobów mentalnych, normatywnych, interakcyjnych w połączeniu z rozwijaniem cech osobowości innowacyjnej i nowoczesnej czyni realną realizację interesu społeczności regionalnej, jakim jest pokonywanie zapóźnień rozwojowych i osiąganie coraz lepszej pozycji w międzyregionalnej rywalizacji.

Wykorzystanie regionalnego zasobu czynników rozwojowych w celu tworzenia konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki nie musi oznaczać radykalnego zerwania z przeszłością. Może, a nawet powinno odnosić się do już istniejących zasobów rozwojowych i tradycji w sferze aktywności społecznej i gospodarczej. Z analizy postaw i poglądów przedstawicieli instytucji i organizacji tworzących regionalny system innowacji wyłania się model

rozwoju regionalnego, w którym można wyróżnić dwie sfery działań. Pierwsza sfera obejmuje innowacyjny rozwój już istniejącego zasobu czynników rozwojowych związanych z tradycyjnymi dziedzinami regionalnej działalności gospodarczej. Druga sfera to budowanie nowego zasobu dla endogenicznego rozwoju regionu w postaci wspierania branż wysokich technologii – głównie przemysłu lotniczego, elektromaszynowego i informatycznego. Aby zrealizować wizję innowacyjnego rozwoju regionu, należy wzmacniać jego zaplecze naukowe i badawcze, rozwijać współpracę między sferami biznesu i nauki. Ważne jest również podnoszenie sprawności działania władz regionalnych i rozwijanie infrastruktury otoczenia przedsiębiorczości. Należy także przeciwdziałać emigracji wykształconych, aktywnych mieszkańców regionu, ponieważ odpływ kapitału ludzkiego stwarza poważne zagrożenie dla procesu budowania nowego regionalnego zasobu endogenicznego.

W Rzeszowie, jak i w całym regionie można zidentyfikować zasadnicze elementy środowiska innowacyjnego, które stanowi pewną jedność przejawiającą się w określonych, prorozwojowych zachowaniach. Wykształciła się już sieć działających w regionie aktorów, którą tworzą władze publiczne, przedsiębiorstwa, instytucje naukowe i badawcze oraz instytucje otoczenia przedsiębiorczości. Na kształtujące się w regionie środowisko innowacyjne składają się zarówno elementy materialne – przedsiębiorstwa oraz sukcesywnie rozbudowywana i modernizowana infrastruktura techniczna, jak i niematerialne – w postaci zasobów wiedzy, kapitału społecznego, wartości, norm, reguł i wzorów zachowań. Dzięki współpracy regionalnych aktorów możliwe staje się lepsze wykorzystanie wspólnych endogenicznych zasobów rozwojowych.

Innovation and development in the perception of Rzeszow representatives of regional innovation system

Abstract

The paper approaches the issue of innovation in the context of the development of the region. Innovation was shown as an endogenous resource development and the key elements of an innovative environment were characterized. Against this, the attitudes and opinions of regional actors – representatives of the Podkarpacie innovation system (entrepreneurs, representatives of science, public administration and business environment institutions) were presented in terms of perception and evaluation in regional development.

Keywords: innovation, development, region